Studia Biblica Athanasiana
vol. 14 (2013) 191–211.

JÉZUS, MINT ARKHELAOSZ A MÍNÁKRÓL SZÓLÓ PÉLDÁZATBAN (LK 19,11–27)*

Brian Schultz, *Jeruzsálem*

1. Bevezetés

A mínákról szóló példázat (Lk 19,11–27) sajátos problémakört tár fel az olvasó előtt.[1] Először is, megállapították, hogy a Lk 18,15–19,40 a Mk 10,1–11,10 sorrendjét követi. Lukácsnál azonban az események márki sorrendjét Zakeus-története és a mínákról szóló példázat félbeszakítja. Míg előbbi magyarázható földrajzi szempontból – Jézus Jerikón utazott át, ahol az elbeszélés szerint az esemény történik –, a mínákról szóló példázat esetében nincs ilyen nyilvánvaló ok. Miért illesztette Lukács ezt a tanítást elbeszélésének épp ehhez a pontjához? A kérdés annál is inkább helyénvaló, mert Máténál van hasonló, a talentumokról szóló példázat (Mt 25,14–30), amely Jézus nyilvános működésének egy későbbi állomásához kapcsolódik: jeruzsálemi eszkatologikus beszédéhez. Lukácsnál a mínákról, Máténál a talentumokról szóló két példázat összehasonlítása feltárja, hogy különböző szövegkörnyezetükön kívül a lukácsi változatnak még egy sajátossága van: a „trónigénylőről" (vagy „trónkövetelőről" – Lk 19,12.14–15a.27) szóló rész. Ez a hozzáadott elem felvet egy sajátos problémát: a trónigénylő alakja, akit egyfajta Messiás-

* A fordítás alapjául szolgáló tanulmány: Brian Schultz, „Jesus as Archelaus in the Parable of the Pounds (Lk. 19:11-27)", *Novum Testamentum* 49 (2007) 105–127. Fordította: Nagy Szilvia Andrea OP és Soós Bernadett.

1 A jelen írással kapcsolatos kutatások nagy része 2005 tavaszi szemesztere alatt a Notre Dame Egyetemen eltöltött doktori kutatói ösztöndíj keretében készült. Szeretnék köszönetet mondani James VanderKam professzornak és a Notre Dame Egyetemnek azért, hogy felajánlották nekem ezt a lehetőséget. Kutatásaim zsengéjét először 2005 novemberében mutattam be a *Society of Biblical Literature* éves találkozóján Phildelphiában.

típusnak véltek, kétségkívül Heródes Arkhelaosz, a kegyetlenségéről emlékezetessé vált uralkodó életén alapul. Nyilvánvaló, hogy nem ő a megfelelő modell egy ilyen tipológiához. Akkor miért őrizte meg Lukács a példázatban ezt a zavaró motívumot, különösen, hogy a Máté-evangéliumból hiányzik? A mínákról szóló példázat felülvizsgálatában a kontextus-kritika eszközeit[2] fogom használni annak bemutatására, hogy a két kérdés, az események sorrendjének eltérése Lukácsnál és Márknál, valamint az Arkhelaosz életén alapuló Messiás-típus beillesztése, valójában közvetlenül kapcsolódik egymáshoz, és csak egymás fényében érthetők meg helyesen.

2. A MÍNÁKRÓL ÉS A TALENTUMOKRÓL SZÓLÓ PÉLDÁZATOK KÖZÖTTI KAPCSOLAT

Számos kísérlet született a Lukács mínákról és Máté talentumokról szóló példázatában fellelhető hasonlóságok és különbözőségek kombinációjának megmagyarázására.[3] A kérdés helyes megértéséhez szükséges ezen elméletek rövid áttekintése. A század elején néhány kutató, mint például ALFRED PLUMMER, azt feltételezte, hogy sokkal nagyobb a valószínűsége annak, hogy a fennmaradt példázatok Jézusnak két különálló, ám mégis hasonló tanítását tükrözik, melyek különböző alkalmakkor hangzottak el, mint egy olyan feltételezésnek, hogy az evangélium szerzői összekeverték a tanítás részleteit és a szövegkörnyezetet is.[4] Egyébként is, ki az közülünk, aki még soha nem mondta el ugyanazt a történetet vagy viccet két vagy több időpontban, mindig úgy alkalmazva nem csupán az előadás módját, de a történet részleteit is, hogy az az éppen aktuális hallgatóság számára megfelelőbb legyen? Napjainkban talán NICHOLAS T. WRIGHT az egyedüli kutató,

[2] Annak tanulmányozásához, hogy miként használták ezt a diszciplínát a biblikus tanulmányokban a történelem folyamán, még mielőtt ezzel a szakkifejezéssel illették volna, és hogyan maradt mindmáig jól használható, lásd: J. M. MONSON, „The Role of Context and the Promise of Archeology In Biblical Interpretation from Early Judaism to Post-Modernity" (megjelenés előtt). Szeretném megköszönni JOHN MONSON-nak, hogy rendelkezésemre bocsátotta ezt az írást a megjelenés előtt.

[3] A mínákról és a talentumokról szóló példázatok közötti viszony átfogó tanulmányozásának céljából ajánlott irodalom: A. DENAUX, „The Parable of the King-Judge (Lk 19,12–28) and Its Relation to the Entry Story (Lk 19, 29-44)," *ZNW* 93 (2002) 35–57. Ezen kívül még egy hasonló példázat található a *Gospel of the Nazarenes* című írásban, #18; lásd *New Testament Apocrypha 1* (ed. W. SCHNEEMELCHER; Louisville: Westminster/John Knox; 1991) 161–162. Bár néhány ponton egyezik az evangéliumi példázattal, nagy különbségek is vannak közöttük, és úgy tűnik, hogy több hasonlóságot mutat Mátéval, mint Lukáccsal. (B. H. YOUNG, *The Parables: Jewish Tradition and Christian Interpretation* [Peabody; Hendrickson, 1998] 87–88). Mivel ez utóbbi semmit nem ad hozzá tanulmányunk céljához, ezért most figyelmen kívül hagyjuk.

[4] A. PLUMMER, *A Critical and Exegetical Commentary ont he GospelAccoeding to St. Luke* (ICC; Edinbourgh: T.&T. Clark, 1922) 437.

aki kiemeli ezt a lehetőséget: „Nagy a valószínűsége annak, hogy Jézus számos alkalommal használt ehhez hasonló történeteket (és nemcsak 'kétszer', ahogy azt a megfontolt, konzervatív exegéták feltételezték). Semmi okunk sincs azt bizonygatni, hogy Máté vagy Lukács változata a másikból 'származik', vagy hogy mindkettő egyetlen eredetiből."[5]A legtöbb mai kritikai tudományos munka azonban elutasítja ezt a lehetőséget, helyettesítve különböző más elméletekkel.[6]

Napjainkban a legtöbb kutató azon a véleményen van, hogy a két példázat közötti nagymértékű hasonlóság oka, hogy mindkettő Jézus egyetlen tanításából ered,[7]és a példázatról szóló kettős tanúságtétel a szinoptikus evangéliumokban azt valószínűsíti, hogy forrása maga a történeti Jézus.[8] Két fő magyarázat van arra, hogy a két beszámolóban miként jelentek meg a különbségek. Az első azt állítja, hogy az eredeti példázatot egymástól függetlenül őrizte meg a mátéi (M) és a lukácsi (L) hagyomány, és ezek a hagyományok azok, amelyek felelősek a két beszámoló közötti eltérésekért. A másik szerint a példázat egy mindkét evangélista számára közös forrásban (például a Q-ban) őrződött meg, és maguk az evangélisták, vagy azt megelőzően a különböző szerkesztők azok, akik felelősek a különbségekért.[9] Mindkét álláspont automatikusan felvet egy másik kérdést: a két evangélium közül melyik őrizte meg az eredetihez legközelebb álló formáját a példázatnak? Marie-Joseph Lagrange volt szinte az egyetlen, aki amellett érvelt, hogy Lukács az, és Máté (vagy forrása) tehető felelőssé a szerkesztői munka többségéért.[10] Vele szemben áll a magyarázók nagy többsége, akik fenntartják, hogy bárhogyan is nézett ki az „eredeti" tanítás, sokkal közelebb áll Máté

5 N. T. Wright, *Jesus and the Victory of God* (Minneapolis: Fortress, 1996) 632–633.

6 Lásd például a következő összefoglalót: Denaux, „The Parable of the King-Judge," 38. Ennek ellenére nyilvánvaló, hogy egyetlen példázat, ha Jézus kétszer (vagy többször) mondta el, kicsit módosítva rajta valamennyi alkalommal, bizonyítékul szolgálna a szerkezeti és szövegi egyezésekre, még akkor is, ha két különböző tanú egymástól függetlenül jegyezte azt fel. Ezek az egyezések nem feltétlenül követelik meg, hogy „egyetlen példázat álljon a két változat mögött", mint azt Denaux és előtte mások is állították. Nincs bizonyíték az „egyetlen példázat" elméletére, főleg a viszonylag kevés szó szerinti egyezés fényében. (lásd R. Morgenthaler tanulmányát, amint azt idézi Denaux, „The Parable of the King-Judge," 36–37, 4–5. lábjegyzet). Így továbbra is fennáll a lehetősége annak, hogy a két példázat Jézus két különböző tanítására utal.

7 A. Denaux, „The Parable of theTalents/pounds (Q 19,12–27) – a Reconstruction of the Q-Text," *The Saying Source Q and the Historical Jesus* (ed. A. Lindemann; BETL 157; Leuven: University Press, 2001) 430.

8 A. J. Hultgen, *The Parables of Jesus – a Commentary* (The Bible in Its World; Grand Rapids: Eerdmans, 2000) 278–279.

9 Ennek az egyedi elméletnek változatait lásd Denaux, „The Parable of the King-Judge," 39, valamint W. D. Davies és D. C. Allison, *A Critical and Exegetical Commentary ont he Gospel of Matthew* (Edinbourgh: T.&T. Clark, 1997) 3.376.

10 M.-J. Lagrange, *Évangile selon Saint Luke (X-XXVI)* (Paris: Gabalda, 1921) 490–492.

változatához, mint Lukácséhoz. Egy efféle nézet alátámasztására adott egyik fő érv az, hogy nincs kielégítő magyarázat, sőt kísérlet sem, amely kifejtené, hogy Máté vagy forrása miért távolított volna el bizonyos elemeket a példázatból, amelyek Lukács megőrzött, annál is inkább, mert ezek az elemek illeszkedtek Máté szövegkörnyezetéhez.[11] Az mondhatjuk, hogy ésszerűbb álláspont azt feltételezni, hogy a lukácsi változat lett kibővítve egy másik, a „trónkövetelőről" szóló önálló tanítással.[12]

Úgy tűnik, hogy ennek a hozzákapcsolt motívumnak önmagában kevés vagy egyáltalán semmi köze sincs a feltételezett eredeti példázathoz, amit e helyen a „talentumokról/mínákról szóló példázatnak" nevezek,[13] melynek lényege a gazda és szolgái körül forog, mint az a következő összefoglalóból kiderül:

- a közelgő utazás előestéjén a gazda néhány szolgájára bízza vagyonát (Lk 19,12a–13; Mt 25,14–15);
- ők vagy úgy döntenek, hogy befektetik, hogy kamatozzon, vagy egyszerűen elrejtik, hogy biztonságban legyen (Lk 19,16, 18,20; Mt 25,16–18);
- majd visszatérve a gazda elszámolásra hívatja a szolgáit (Lk 19,15; Mt 25,19), és azokat, akik vagyonukat gyarapították, megjutalmazza (Lk 19,17.19; Mt 25,21.23), azokat pedig, akik egyszerűen elrejtették azt úgy, hogy nem kamatozhatott, elmarasztalja (Lk 19,24; Mt 26–28,30).

A „trónigénylőről" szóló hozzáadott tanítás egy gazdáról szól, aki azt reméli, hogy utazásának eredményeképpen királyságot fog örökölni (Lk 19,12b). Alattvalói azonban gyűlölik őt, és követséget menesztenek utána, hogy megakadályozzák a kinevezését (Lk 19,14). Erőfeszítéseik nem vezetnek sikerre, és amikor a nemes ember királyként tér vissza (Lk 19,15a), mindenkit kivégeztet, aki e kinevezést ellenezte (Lk 19,27).[14] Szinte teljesen egyhangúan elfo-

[11] Vö. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke (X-XXVI)* (AB 28A; New York: Doubleday, 1985) 1230. Bárki felvethetné, hogy Máté forrása, vagy egy Máté előtti szerkesztő volt az, aki eltávolította az egyedül Lukács által megőrzött elemeket, így mire a példázat bekerült a mátéi szövegkörnyezetbe, ezeket az elemeket már nem tartalmazta. De ez a mátéi változat másodlagosságát bizonyítaná.

[12] Ennek a tanításnak önálló egységként való bővebb tanulmányozásához lásd MAX ZERWICK alapvető tanulmányát: „Die Parabel vom Thronanwärter," *Biblica* 40 (1959) 654–674, valamint FRANCIS WEINERT újabb vizsgálatát: „The Parable of the Throne Claimant (Luke 19:12.21-15a, 27) Reconsidered," *CBQ* 39 (1977) 505–514.

[13] Figyelemre méltó a DENAUX által javasolt rekonstrukció, ahogy szerinte a parabola a Q-ban megjelent. („The Parable of theTalents/pounds," 429-460). Egy másfajta rekonstrukcióhoz lásd J. M. ROBINSON, P. HOFFMANN és J. S. KLOPPENBORG (szerk.), *The Critical Edition of Q* (Hermencia; Minneapolis: Fortress, 2000) 524–557.

[14] A tanítás rekonstrukciója valahogy így hangozhatott: „…A nemes ember messzi országba ment, hogy királyi hatalmat szerezzen és visszatérjen … Alattvalói azonban gyűlölték őt és követséget küldtek,

gadott, hogy ez a motívum Heródes Arkhelaosz életén alapul:[15] Kr. e. 4-ben, apja, Nagy Heródes halála után Arkhelaosz Rómába indult, hogy királlyá koronázzák, akárcsak egykor apját. Szerencsétlenségére egy zsidó küldöttség követte őt, és rendkívüli brutalitással vádolták, arra kérve Caesart, hogy ne koronázza királlyá. Caesar mégis megtette Júda uralkodójává, de csupán mint etnarkhát, és nem mint királyt (*B.I.* 2:14–94; *Ant.* 17:219–339). Arkhelaosz könyörtelensége viszont, – amelyet legjobban az jellemez, hogy attól való félelmében, hogy fellázadnak ellene, elrendelte annak a számos zsidónak lemészárlását, akik a Nagy Heródes halálát követő húsvéti ünnep alkalmával a Templomban és annak környékén gyűltek össze – történetesen a rangjába került: Kr. u. 6-ban menesztették hivatalából, és Galliába száműzték (*B.I.* 2:111; *Ant.* 17:339–344; Dio Cassius 55.27.6; Sztrabón, *Geographika* 16.2.46). Még ebből a rövid összefoglalóból is nyilvánvaló, hogy a párhuzamok nem hagyhatók figyelmen kívül.[16]

Mint az azonnal látható, nem úgy tűnik, hogy ez a hozzáadott tanítás bármiben is hozzájárulna a bizalom, hűség és jutalom fő témájához, melyek a gazda és szolgái példáztában annyira központi helyet foglalnak el. Igazából a szolgák lemészárlása a lukácsi perikopa (27. v.) végén a szolgák intézkedéseitől teljesen függetlennek tűnik.[17] Ezért úgy vélik, hogy a beillesztés mögött egy másik motívumnak kell lennie, a *parúzia* késlekedése motívumának.[18] Kevésbé általános az a nézet, hogy a hozzáadás azért történt, hogy bemutassa Jézus királyságát, amely nemsokára, Jeruzsálembe való bevonulásakor következik majd be.[19] Így ezen megfontolások valamelyike, vagy

mondván: 'Mi nem akarjuk, hogy ez a férfi uralkodjon felettünk'. Amikor a királyi hatalmat megszerezve visszatért, megparancsolta, hogy... 'ezeket az én ellenségeimet, akik nem akarták, hogy uralkodjam felettük, hozzátok ide és öljétek meg őket előttem'". (amint Weinert, „Throne Claimant", 506 feltételezi). Azt azonban fontos megjegyezni, hogy ez a tanítás nem veti fel sem a Jeruzsálemhez való közeledést, sem pedig Isten uralmának közelgő eljövetelét, mint azt Lk 19,11 sugallja.

15 Az egyik magyarázó, aki ezt az összefüggést tagadja, Bernhard Scott (*Hear Now the Parable: A Commentary on the Parables of Jesus* [Minneapolis: Fortress, 1989] 223); a másik François Bovon *(L'Évangile selon Saint Luc [15,1–19,27]* [Commentaire du Nouveau Testament IIIc; Genève: Labor et Fides, 2001] 257–258). Denaux is megkérdőjelezte („Parable of King-Judge," 53–54).

16 A Lk 19,11–25 és Arkhelaosz uralkodása közötti párhuzamok teljes feldolgozásáról lásd C. A. Evans, „Reconstructing Jesus' Teaching: Problems and Possibilities," *Hillel and Jesus* (eds. J. H. Charlesworth and L. L. Johns; Minneapolis: Fortress, 1997) 416–417.

17 J. Nolland, *Luke 18:35–24:53* (WBC 35c; Dallas: Word Books, 1993) 910.

18 Az eredmény tudományos összefoglalását lásd Ignace de la Potterie, „La parabole du prétendant à la royauté (Le 19,11–28)," *A cause de l'Evangile – études sur les Synoptiques et les Actes offertes au P. Jacques Dupont, O. S.B., à Voccasion de son soixante-dizième anniversaire* (Lectio Divina 123; Paris: Cerf, 1985) 617–618.

19 L. T. Johnson, „The Lukan Kingship Parable (Lk. 19:11–27)," *NovT* (1982) 139–159; de la Potterie, „Parabole du prétendant," 613-641. Bár némi érdemet mégis tulajdonítanak ennek a nézetnek, de ez sem mentes a problémáktól (lásd a vitát Nolland, *Luke 18-24,* 913; Denaux, „Parable of King-Judge," 42).

néhány más lehetett az, ami a Lukács előtti szerkesztőt vagy Lukácsot magát a forrás átdolgozására késztette. Ennek magyarázatára két lehetőség merült fel. Az egyik leszögezi, hogy a „trónkövetelőről" szóló tanítás alapjai Jézus egy másik példázatából erednek, amely egyszerűen beolvadt a mínákról/talentumokról szóló példázatba. [20] A második javaslat feltételezi, hogy ezt a motívumot a szerkesztő maga találta ki.[21]

Összegezve: ma leginkább az a nézet terjedt el, hogy Máté evangéliuma őrizte meg Jézus példázatának az eredetihez legközelebb álló formáját, bár ez sem mentes a szerkesztői munkától. Másrészt Lukács beszámolója távolabb áll Jézus tanításától, ha másért nem, azért, mert a kezdeti szerkesztői munka mellett egy másik tanítást is magába foglal, ami a „trónkövetelőről" szól. Bár a kutatás még mindig megosztott azt illetően, hogy ki áll a másik tanítás mögött, maga Jézus, vagy egy későbbi keresztény szerkesztő, de mindannyian egyetértenek abban, hogy a két történet egybeolvasztása csak ez utóbbi munkája lehet.

Ez a nézet viszont egy további problémát von maga után, amit a magyarázók megválaszolatlanul hagynak: miért választotta volna egy keresztény szerkesztő a kegyetlen és gyilkos júdeai etnarkhát, mint a Messiás egy típusát, különösen annyi évvel halála után?

Ha a szerkesztő célja, bárki is legyen az, a késlekedés hangsúlyozása volt, akkor ebből a szempontból egyáltalán nem volt szükséges, hogy alátámasszsa a mínákról/talentumokról szóló példázatot azzal, hogy a gazdát gonosz nemesemberré változtatja, aki alattvalói akarata ellenére királyságra vágyik. Erre a célra elegendő lett volna a gazda szokatlanul hosszú távollétére utaló néhány állítás, ahogy ez Máté evangéliumában (25,19) is van. Emellett több mai kutatás megkérdőjelezi azt a gyakori feltételezést, hogy van-e a Lk 19,11-ben egyáltalán utalás a *parúzia* elhúzódásra.[22] Amint erre DENAUX már ko-

[20] Lásd például WEINERT tanulmányában („Throne Claimant," 505–514), amely ezt a motívumot majdnem teljesen függetlenül vizsgálja a mínákról szóló példázattól és Jézus nyilvános működésébe próbálja beilleszteni (lásd fentebb, 14. jegyzet).

[21] Mint pl. LANE C. MCGAUGHY („The Fear of Yahweh and the Mission of Judaism: A Postexilic Maxim and Its Early Christian Expansion in the Parable of the Talents," *JBL* 94 [1975] 235–245), aki megpróbálta felvázolni a mínákról/talentumokról szóló példázat „keresztény kiterjesztését", vagy amint azt DENAUX mostanában összefoglalta („Parable of King-Judge," 51).

[22] DENAUX, „Parable of King-Judge," 46–49. Továbbá: D. FLUSSER, „Aesop's Miser and the Parable of the Talents," *Parables and Story in Judaism and Christianity* (eds. C. THOMA and M. WYSCHOGROD; New York: Paulist, 1989) 9–25. DARRELL BOCK rámutat arra, hogy a nemesember visszatérésére utaló szót Lukács soha nem használja a 12. versben, úgy „mint Jézus visszatérésére, vagy Lukácsnak a visszatérésről szóló eszkatológikus beszédeire utaló szakkifejezést" (*Luke— Volume 2:9:51–24:53* [Baker Exegetical Commentary on the New Testament; Grand Rapids: Baker Books, 1996] 1532). Egy szélsőséges álláspont szerint a korai kereszténységben nem létezett a *parúzia* késlekedésének gondolata (lásd D. E. AUNE, „The Significance of the Delay of the Parousia for Early Christianity and

rábban rámutatott: „az elbeszélő történelmi öntudata nem engedi meg, hogy egyszerűen összekeverje Isten országának zsidó várakozását a *parúziá*ra való keresztény várakozással".[23] Hasonlóképpen, ha a „királyság" lett volna hangsúlyos, ezt könnyedén hozzáadhatta volna anélkül is, hogy összekapcsolja Arkhelaosszal, a zsidók talán évszázadok óta legrosszabb uralkodójával. Francis Weinert tárja elénk a problémát a világosabban:[24]

> Azok, akik úgy vélik, hogy a történet allegória, azért gondolják így, mert úgy tűnik, hogy az a feltámadás utáni keresztény értelmezésnek egy fontos hitbeli mintázatát tükrözi. [...] De ez a látszólagos megfelelés, amit ők látnak [...] figyelmen kívül hagyja a történet két jellegzetes vonását: (a) az ellenséges követség küldését [...] (b) és az uralkodó bosszújának határozottan személyes és brutális jellegét. [...] Milyen értelmet találhatna a keresztény hallgatóság egy követség képében, amit Jézus után küldenek, hogy megakadályozzák földi uralmának kezdetét? És ha a történetben a nemes ember egyszerűen csak allegorikus értelemben helyettesíti Jézust, hogyan is tudná a keresztény hallgatóság összeegyeztetni ebben a helyzetben az uralkodó ellenséggel szembeni boszszúálló eljárását Jézus tanításával? Ha a korai keresztények allegóriaként alkották meg a történetet, akkor felelősséget kell vállalniuk két olyan elbeszélő vonásért, amelyek keresztény nézőpontból allegorikusan nem értelmezhetők.[25]

Csak kevés kommentátor foglalkozik ezzel a problémával, és azok is, akik foglalkoznak vele, olyan válaszokat adnak, amelyek nem meggyőzőek. Van, aki azt feltételezi, hogy ennek célja, hogy valószerűséget vigyen a történetbe;[26] más azt, hogy egyszerűen csak az irónia kedvéért jelent meg benne;[27] ismét más elbagatellizálja a szolgák lemészárlását („levágták őket"), habár mindez *az uralkodó személyes jelenlétében* történt (ez a megjegyzés oda nem illő, mégis kegyetlen).[28] Valószínűleg ez az oka annak, hogy egy kortárs kommentátor arra következtetett, hogy a „király alakjának meglehetősen negatív ábrázolása sokkal valószínűbb, hogy Jézus merészségét tükrözi, mintsem Lukácsét vagy az őt megelőző egyházi hagyományét."[29] Ugyanakkor, ahogyan Joachim Jeremias felhívja a figyelmet: „aligha képzelhető el, hogy Jé-

Patristic Interpretation," *Current Issues in Biblical and Patristic Interpretation: Studies in Honor of Merrill C. Tenney Presented by His Former Students* [ed. G. F. Hawthorne; Grand Rapids: Eerdmans, 1975] 87–109).

23 Denaux, „Parable of King-Judge," 48.

24 Weinert, „Throne Claimant," 506–507.

25 Lásd még Joel Green kifejtését *(The Gospel of Luke* [NICNT; Grand Rapids: Eerdmans, 1997] 674–675), aki hasonlóképpen elveti a példázat allegorikus értelmezését, valamint Jack Sanders javaslatát, mely szerint antiszemita hangvétele van („The Parable of the Pounds and Lucan Anti-Semitism," *TS* 42 [1981] 660–668).

26 Fitzmyer, *Luke X-XXVI*, 1234.

27 Flusser, „Aesop's Miser," 23, n. 14.

28 Johnson, „Kingship Parable," 158.

29 Nolland, *Luke 18–24*, 911.

zus egy olyan emberhez hasonlította volna magát, 'aki elveszi, amit nem fizetett, és learatja, amit nem vetett' (Lk 19,21), vagyis egy kapzsi emberhez, aki meggondolatlanul szeretné növelni saját vagyonát; vagy egy brutális keleti zsarnokhoz, aki kárörvendően nézi, ahogy ellenségeit lemészárolják szeme előtt."[30] Akárhogy is tekintünk a problémára, nem tudunk szabadulni ettől a „zavaró motívumtól." Ez az, amiért inkább elhallgatták vagy valami módon elkendőzték.

3. A MÍNÁKRÓL SZÓLÓ PÉLDÁZAT LUKÁCSI KONTEXTUSÁNAK FELÜLVIZSGÁLATA

Véleményem szerint a példázat lukácsi szövegkörnyezetének felülvizsgálata fontos kulcsot adhat annak megértéséhez, hogy ez a „zavaró motívum" miként volt eredetileg része a példázatnak, és hogy miért lehet kevésbé zavaró, mint ahogy az ma nekünk tűnik. A legtöbb elemző egyetért azzal, hogy a 11. vers, amely bevezeti Jézus példázatát, Lukács alkotása, ami azt jelenti, hogy nem feltétlenül tükrözi az eredeti helyzetet, amelyben Jézus elmondta a mínákról szóló példázatnak akár egy korai változatát is.[31] Ezt a tényt hangsúlyozza az is, hogy Máté változatát tartják eredetihez legközelebb állónak. Ugyanakkor a Lukács által bemutatott történelmi és földrajzi környezet vizsgálata arra mutat rá, hogy a példázat leginkább épp arra az időpontra illik, ami azt sugallja, hogy elég valószínűtlen, hogy a vers későbbi beillesztés, amint azt gyakran feltételezik.

A Lk 19,11-ben[32] azt olvassuk, hogy a mínákról szóló példázat közvetlenül a Zakeus-eset után hangzott el. Ez néhány elemzőt arra a feltételezésre vezetett, hogy Jézus még mindig Jerikóban van,[33] esetleg Zakeus házában.[34] Mások nagyobb hangsúlyt fektettek a vers közbevetett megjegyzésére (διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι Ἰερουσαλὴμ, „mert közel volt Jeruzsálemhez"), amely csak annyit állít, hogy a helyszín valahol, mielőtt az utazó társaság Jeruzsálembe megérkezett volna.[35] Annyi bizonyos, hogy ez az utolsó esemény, amit a Lukács-evangélium elmond Jézus zarándoklatáról Jeruzsálembe (Lk 9,51–19,28). Úgy tűnik, hogy a legjobban úgy értjük meg az események folyamatát, hogy

[30] J. JEREMIAS, *The Parables of Jesus* (rev. edition; New York: Charles Scribner's Sons, 1963) 59–60.

[31] Lásd például FITZMYER, *Luke X-XXVL,* 1231–1233; NOLLAND, *Luke 18–24,* 911; HULTGREN, *Parables,* 278–279; DENAUX, „Parable of King-Judge," 46.

[32] A kifejtését lásd alább.

[33] PLUMMER, *Luke, 437;* FITZMYER, *Luke X–XXVI,* 1234.

[34] LAGRANGE, *Luc,* 492

[35] L. SABOURIN, *L'Évangile de Luc – introduction et commentaire* (Rome: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1985) 669.

Jézus befejezte Zakeusnál tett látogatását és elkezdte útjának utolsó szakaszát.[36] Jeruzsálem kevesebb, mint húsz kilométerre van Jerikótól, így az úti társaság már alkonyat előtt megérkezhetett. Feltételezhető, hogy Lukács az indulás pillanatára helyezi a mínákról szóló példázat elmondását.

Láttuk a javaslatot, miszerint a példázatot úgy kell érteni, mint a talentumokról szóló példabeszéd egy korai változatának egyesítését egy másik elemmel, amit általában „trónkövetelőnek" neveznek, és amely magában foglal egy Arkhelaosz életén alapuló motívumot. Pontosan ez a hozzáadott elem az, amely különleges történelmi kapcsolatban áll Jerikóval. Josephus Flaviustól tudjuk, hogy miután kinevezték Arkhelaoszt etnarkhának, Jerikó közelében várost épített magának, amit önmagáról nevezett el (*Ant.* 17:340). Arkhelaosz városát *Khirbet el-Beiyudat* néven azonosították, Jerikótól mintegy 12 kilométerrel északra.[37]A helyszín régészeti kutatásai is Josephus állításait támasztják alá.[38] Arkhelaosz eltávolítása után a várost Nagy Heródes testvére, Salome kapta, aztán Júlia (a császár felesége) és végül maga a római császár.[39] Miután Kr. u. 66–67-ben a nagy lázadás során porig égett, a közelben római helyőrséget alapítottak, majd fokozatosan újra betelepítették, amíg egy földrengés Kr. u. 343-ban el nem pusztította.[40] Nem elképzelhetetlen, hogy az utazók az első század első felében felidézték ennek a zsarnok uralkodónak az emlékét, miközben áthaladtak a Jordán-völgyön Jerikó felé tartva. Ha azonban Jézus és tanítványai Pereából érkeztek, mint azt a Mk 10,1 közli, akkor nem tűnik valószínűnek, hogy elmentek volna e város mellett a Jerikóba érkezés előtt.[41]

Josephus ugyanazon részletéből tudjuk, hogy Arkhelaosz újjáépítette Nagy Heródes jerikói palotáját.[42] A város déli részén, a *Wadi Qelt* partján

36 Zakeus történetének kronológiájában nem egyértelmű a következő. Az 5. és 7. versek azt sugallják, hogy Jézus belépett Zakeus házába, de a 8–10. versek történései úgy értelmezhetőek, hogy még az előtt történtek. Ha ez a helyzet, akkor a következő 11. vers azt jelenti, hogy Jézus elhagyta Jerikót, anélkül, hogy belépett volna Zakeus házába. Figyeljük meg a 28. verset, ami arra utal, hogy Jézus már úton volt, mikor a mínákról szóló példázatot elmondta (a magyarázatot lásd Fitzmyer, *Luke X–XXVI,* 1218–1227, 1247).

37 A helyszínen végzett történelmi kutatást lásd H. Hizmi, „Archelais: The Village of Archelaus," *Judea and Samaria Research Studies 2* (eds. Z. H. Erlich and Y. Eshel; Kedumim – Ariel: The Research Institute, 1993) 212–213 (héber), XVI (angol összefoglaló).

38 H. Hizmi, „New Discoveries at the Second Temple Period Site of Archelais," *Qadmoniot* 37/128 (2004) 95–101 (héber).

39 H. Eshel, R. Peterson and Y. Hamitovsky, „Josephus' Judea, Samaria, and Perea: An Archaeological Perspective," *Flavius Josephus: Translation and Commentary* (ed. S. Mason; Leiden: Brill, forthcoming).

40 Y. Tsafrir, L. di Segni and J. Green, *Tabula Imperii Romani: Iudaea, Palaestina* (Jerusalem: Israel Academy of Science, 1994) 67.

41 A kifejtést lásd C. F. Evans, *Saint Luke* (TPI New Testament Commentaries; London: SCM, 1990) 657.

42 Jerikónak a Második Templom idején történt elfoglalásáról szóló tanulmányt lásd Eshel, Peterson és Hamitovsky, „Archeological Perspective".

elhelyezkedő palotakomplexumot sokáig *Tulul abu al-'Alayiq*ként azonosították. Ehud Netzer újabb ásatásai segítettek tisztázni a különböző palotakomplexumok rétegtani jellemzőit, egyaránt megerősítve és kibővítve mindazt, amit a történelmi forrásokból, főleg Josephustól tudunk.[43] A mi szempontunkból különösen is érdekes, közvetlen bizonyíték van a paloták Heródes halála utáni (Kr. e. 4) megsemmisüléséről, Arkhelaosz javításairól és Heródes harmadik palotájának használatáról (B zóna). A Kr. u. első század első felében továbbra is használatban voltak, sőt kibővítették őket, amíg Kr. u. 48-ban, húsz évvel Jeruzsálem pusztulása előtt a földrengés el nem pusztította az épületeket.[44] Egy régész véleménye szerint a romos palotákat elhagyták, és csak nagyon ritkán használták a helyi birtokosok.[45] A Kr. u. első század végére római villa épült a romok fölé, annak nyugati végén.[46]

A Jerikóból Jeruzsálembe tartó ősi út a hatalmas palotakomplexumoktól délre húzódott, és felfelé haladva a júdeai pusztán az arra utazókat a királyi birtok lenyűgöző látványa fogadta.[47] Így az a Második Templom időszakának végén a Jeruzsálembe tartó zsidó zarándokokat a várost elhagyva Júdea utolsó nem római uralkodójára emlékeztette. Még érdekesebb, hogy ez pontosan megfelel annak, amit Lukács evangéliuma megoszt Jézusról a talentumokról szóló példázat kapcsán. Lehetséges tehát, hogy a heródesi palotaegyüttes, amit Arkhelaosz felújított és használt, de Jézus idejében is állt, idézte elő a mínákról szóló példázatban található Arkhelaosz motívumot?[48]

Amennyiben ez a helyzet, megoldódik a „zavaró motívum" által felvetett probléma, miszerint Jézust Arkhelaoszhoz hasonlítják. Könnyen el tudjuk képzelni Jézust, amint tanítványai és az őket a városból kikísérő tömeg társaságában e hatalmas paloták mellett elhaladva, ha nem is szóban, de gondolatban felidézte ennek az utolsó helyi uralkodónak történetét, aki Jeruzsálemben uralkodott, mielőtt azt a római helytartók elfoglalták. Az események fényében, melyek akkor Jerikóban történtek, a Jeruzsálembe való megérkezés elővételezésével, amiről a tanítványok és mások is úgy gondolták, hogy megnyitja Isten Országát, a zsidó uralom egy új korszakát, nem meglepő, hogy a tömegben nagy lehetett az izgalom és várakozás. Pontosan

43 E. Netzer, *Hasmonean and Herodian Palaces at Jerìcho I: Stratigraphy and Architecture* (Final reports of the 1973–1987, Jerusalem: Israel Exploration Society and the Institute of Archaeology of the Hebrew University of Jerusalem, 2001) 1–10.

44 Netzer, *Palaces at Jericho,* 10, 354, n. 60.

45 Netzer, *Palaces at Jericho,* 341.

46 Netzer, *Palaces at Jericho,* 10, 281–285, 341.

47 A Jeruzsálemtől Jerikóba vezető út tanulmányozásához lásd R. Beauvery, „La route romaine de Jérusalem à Jéricho," *RB* 64 (1957) 72–101.

48 Tudomásom szerint ezt a lehetőséget először David Gill vetette fel, amikor Steven Notleyval meglátogatta a heródesi palotákat, aki pedig nekem közvetítette ezt az elképzelést.

ezt sejteti a 11. vers is. Mi lehetne megfelelőbb a zsidó politikai színtéren a vezetők példátlan erkölcsi romlása folytán bekövetkezett űr betöltésére, ami a Heródes-dinasztia brutális uralmában csúcsosodott ki, mint az, hogy a régen várt messiási uralom megalapítása követi majd azt? Hogy lett volna lehetséges, hogy a heródesi paloták látványa ne ébresszen ilyen gondolatokat ? Hogy kijavítsa ezeket a hamis várakozásokat, Jézus egy példázatba fog, eszközként környezetét, a mindennapi élet dolgait használva, ami Jézus tanításában és a zsidó példázatokban (משלים) egyaránt szokás volt. Ha valóban ez a példázat elmondásának helyszíne, Arkhelaosz brutalitása többé már nem egy messiási személy allegóriájának képe, hanem pusztán egy helyszín kiegészítő része, amit Jézus felhasznált példázatának kidolgozásakor, hogy hallgatóságának eredményesebben adja át üzenetét. Az azonnal nyilvánvaló is volt a hallgatóság számára, hogy még ha Jézus Arkhelaosz kegyetlenségét nagyon szemléletesen használta is, tette ezt azért, hogy kidomborítsa Isten Országának gondolatát.[49] Amennyiben ez az Arkhelaosz-motívum háttere, az nem zavaró, sőt, nagyon is elevenbe vágó.

Valójában nem csupán ez teremti meg a mínákról szóló példázat elmondásának nagyon valószínű helyszínét, az Arkhelaosz uralkodásával megteremtett valószínűsítő motívum csak ezen a ponton illeszkedik a példázat áthagyományozásának történetébe. Jézus idejére Arkhelaosz már mintegy húsz éve nem játszott szerepet Júdea politikai életében. Halála óta már mintegy fél nemzedék tűnt le. Sőt, uralkodása sem volt olyan, amire a zsidók nosztalgiával tekintettek volna vissza: minden bizonnyal nem állt érdekükben, hogy emlékét, mint a jövőben helyreállítandó zsidó állammal kapcsolatos reményeik példáját fenntartsák. Mindehhez hozzáadva még húsz évet – durván megbecsülve azt az időt, amennyi az evangéliumi hagyomány írásba foglalása előtt feltételezhetően eltelt[50] –, Arkhelaosz már egy egész nemzedéknyi távolságban van.[51] Így, ha kortársaival foglalkozunk, nehéz megítélni, egy

[49] Josephus Flavius úgy véli, hogy Arkhelaoszra leginkább „mészárlása" (σφάζειν – *Ant.* 17:239) miatt emlékeztek, amelyet azért követett el, mert félt, hogy felkelnek ellene, még akkor is, ha ezek húsvétkor a Templomban imádkoztak. Lehetséges, hogy ez az esemény motiválta a Lk 19,27-ben található éles párhuzamot a nemesember alattvalóinak lemészárlásával (κατασφάζω)? Amennyiben ez az eset áll fenn, a feddés még erőteljesebb: azok, akik nem fogadják el a Messiás országát, hasonló sorsot fognak elszenvedni, még ha közben a Templomban imádkoznak is.

[50] A Lukács evangélium keletkezésének megvitatásához lásd J. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke (I-IX)* (AB 28; New York: Doubleday, 1981) 53–57.

[51] Lagrange, Loisyt idézve kiemelte, hogy „'Il est malaisé de voir l'intérêt que le redacteur du troisième Évangile ... pouvait trouver dans ces allusions à un état e choses entièrement disparu' Il faudrait supposer qu'il les a empruntées à un historien pour les prêter à Jésus" (*Luc, 493)*. Figyelemre méltó, hogy mennyire egyértelmű volt Lagrange számára, hogy egy szerkesztő sem kapcsolná össze Jézust Arkhelaosszal, ahogy annak sem érzi szükségét, hogy álláspontját igazolja. Annak érdekében, hogy az Arkhelaosz-motívumot a „trónkövetelőtől" elvonatkoztassa, Denaux is kiemelte az evangélium

szerkesztő milyen okot találhatott arra, hogy Messiás-típusként utaljon rá. Ráadásul egy olyan hallgatóság számára, amely sosem ismerte őt. Még ha emlékeztetőnek szánta is, hogy a néhai uralkodót, mint példaképet idézze fel, minél több idő telik el Arkhelaosz halála és az evangélium szerkesztése között, az emlékeztetők annál kevesebbet érnek. Még Jerikó palotái is, amelyek Lukács szövegkörnyezetébe olyan szépen beleillenek, és amelyek Jézus idejében még mindig álltak, addigra már megsemmisültek.[52] A szerkesztőnek aligha lehettek segítségére, mert hallgatói számára legjobb esetben is csak a romjaik voltak ismertek, ha egyáltalán ismerték azt a területet.[53] Ezért, ha elfogadjuk a Lk 19,11 által felkínált lehetőséget, miszerint a heródesi paloták húzódnak az Arkhelaosz-motívum mögött, és ha Jézusnak tulajdonítjuk azt, akkor leginkább, még ha nem is kizárólagosan, épp Jerikó elhagyásához illeszthető.

Ha az események ezen helyreállítása pontos, akkor el kell utasítanunk azt a feltevést, hogy a Lk 19,11 teljes mértékben lukácsi szerkesztés.[54] Ezzel nem tagadjuk, hogy a szerző otthagyta volna keze nyomát a versen,[55] hanem megerősítjük, hogy legalábbis néhány része szervesen hozzátartozik Lukács forrásához.[56] Hasonlóképpen tarthatatlan az a feltételezés, hogy Lukács vagy egy

szerkesztése és az Arkhelaosz-esemény közti generációs különbséget („Parable of King-Judge," 53–54). Amit viszont figyelmen kívül hagyott, hogy amíg ez a különbség kizárja a téma későbbi beillesztését a szakaszba, még nem bizonyítja hogy a motívum eredetileg nem tartozott a szöveghez.

52 Fontos megjegyeznünk, hogy a Kr. u. első század végére nyugati oldalának romjaira egy római villa épült. Sajnos az edények, melyeket a villában találtak, még nem kerültek elő (vö. E. Netzer and R. Bar-Nathan, „Sratigraphy and Chronology of the Winter Palaces at Jericho," *Hasmonean and Herodian Places at Jericho III: The Pottery* [Final Reports of the 1973–1987 Excavations; R. Bar-Nathan; Jerusalem: Israel Exploration Society and the Institute of Archaeology of the Hebrew University of Jerusalem, 2002] 18, n. 25), ezért nem lehetséges megállapítani, hogy állt-e már abban az időben, amikor Lukács műve keletkezett. Ennek ellenére a tény, hogy a villa tulajdonosa a tönkrement helyek helyreállítására még csak kísérletet sem tett, hanem inkább újat épített, utalhat a pusztítás mértékére és az oldal későbbi, a Kr. u. 48-as földrengés következtében történt leomlására,.

53 Lehetséges, hogy épp ezért nincs kifejezett kapcsolat Lukács evangéliumában a paloták és az Arkhelaosz motívum között? A tények, amelyek Jézus hallgatói számára ismeretesek és egyértelműek voltak, eltűntek mind a vidékről, mind pedig az evangélium szerzőinek és hallgatóinak emlékezetéből. Ha Lukács forrása, vagy a hagyomány, amelyre támaszkodott, utalt is volna egy ponton ezekre a tényezőkre, akkor egyszerűen figyelmen kívül hagyta őket, mert üzenetük többé már nem volt érthető. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy miért maradtak fenn Jézus útjának tágabb vonalai: mert még mindig olyan földrajzi valóságok hordozói voltak, amelyekkel a szerkesztő és hallgatói kapcsolatot tudtak teremteni.

54 Mint azt a kommentátorok sok esetben megerősítik. Lásd például Fitzmyer, *Luke X–XXVI*, 1231 és Nolland, *Luke 18–24*, 912.

55 J. C. Hawkins, *Horae Synopticae: Contributions to the Study of the Synoptic Problem* (jav. kiadás; Oxford: Clarendon, 1909) 15–25. Lásd még Jeremiasnál (*Parables*, 99, n. 40), aki bemutatja Lukács stílusának nyolc jellegzetességét ebben a versben.

56 A forrás nyomai feltehetőleg még mindig észlelhetők a προσθεὶς εἶπεν παραβολὴν [„folytatva, példázatot mondott"] kifejezésben. Ez egy hebraizmus (D. L. Bock, *Luke 9:51–24:53* [BECNT 3B; Grand Rapids: Baker Books, 1996] 1531), amiről gyakran feltételezik a LXX hatását (Fitzmyer, *Luke*

Lukács előtti szerkesztő elkészítette a mínákról/talentumokról szóló példázat korai változatát, hogy aztán beleillessze abba a beszámolóba, amely Jézus Jeruzsálembe felmenő zarándoklatát mondja el. Először is, meg kell jegyeznünk, hogy ha ez csakugyan beillesztés volt, akkor kétségtelenül a vak meggyógyításának áthelyezését eredményezte: az esetet Máté (20,29–34) és Márk (10,46–52) is Jerikó elhagyásához helyezi, míg Lukácsnál ez a Jerikóba való bevonuláskor történik (18,35–43).[57] A két forrás (Márk és Q) elmélete szerint ez azt jelenti, hogy Lukács evangéliumában a mínákról szóló példázat Jézusnak Jerikó elhagyásához történő beillesztése nem véletlenszerű volt, hanem szándékos, sőt a lukácsi szerkesztő számára elég fontos ahhoz, hogy ellene mondjon saját forrásának (forrásainak) a vak meggyógyításának körülményeit illetően.[58] A mínákról szóló példázat beillesztése még kevésbé valószínű, ha

X-XXVI, 1234). Bár Lukácsnál a héber kifejezés mögött álló görög (Lk 19,11; 20,11.12) nem feltétlenül követi a Septuaginta gyakorlatát (vö. R. Buth és B. Kvasica, „Temple, Authorities and Tithe Evasion: The Linguistic Background and Impact of the Parable of *The Vineyard, the Tenants and the Sons," Jesus' Last Week: Jerusalem Studies in the Synoptic Gospels – Volume One* [szerk. R. S. Notley, M. Turnage és B. Becker; Leiden & Boston: Brill, 2006] 53–80; 259–317; főleg: 285–286).

57 A kommentátorok gyakran azt feltételezik, hogy Lukácsnál a perikopa áthelyezése a Zakeus-epizód beillesztése miatt történt, melynek helyszíne Jerikó (lásd C. A. Evans, *Mark 8: 27–16:20* [WBC 34B; Dallas: Word Books, 2001] 131; Nolland, *Luke18–24*, 899; Fitzmyer, *Luke* X–XXVI, 1213). Egy történet beillesztése, amelyről úgy értesülünk, hogy Jerikóban történt, még nem teszi szükségessé annak a történetnek áthelyezését, amely a beszámoló szerint a város elhagyásakor ment végbe. Valójában a Zakeus-eset kiváló hátteret szolgáltatott volna ahhoz is, hogy miért követte Jézust tömeg a városból kifelé (Mk 10,46; Mt 20,29; lásd még az 58. lábjegyzetet). Figyelembe kell venni annak lehetőségét is, hogy Jézus mínákról szóló példázatának földrajzi háttere indította Lukácsot arra, hogy a vak meggyógyítását áthelyezze. Érdekes módon a beszámoló lukácsi változata sokkal tömörebbnek tűnik, mint Márké (lásd Evans, *Mark 8–16*, 129; Fitzmyer, *Luke* X–XXVI, 1213). Ez különösen igaz Márk esetlen elbeszélésére a történet elhelyezését illetően (D. A. Hagner, *Matthew 14–28* [Word Biblical Commentary 33B; Dallas: Word Books, 1995] 585). A földrajzi kérdések alapos tárgyalását, melyek a szinoptikus evangéliumokban a vak/vakok meggyógyítását tárgyaló perikopával kapcsolatosak lásd S. E. Potrer, „In the Vicinity of Jericho': Luke 18;35 in the Light of ITs Synoptic Parallels," *BBR2* (1992) 91–104.

58 Figyeljük meg, hogy a Zakeus-eseményt (Lk 19,1–10; lásd még az 57. lábjegyzetet) követő mínákról szóló példázatnak (Lk 19,11–27) a vak meggyógyítása után (Lk 18,35–43) is megfelelő helye lenne. Így az időrend nem térne el attól, ami Lukács forrásaiban szerepel. Igaz, hogy ez megkívánta volna, hogy Lukács elválassza a két perikopát (Zakeus történetét és a mínákról szóló példázatot), amelyek saját forrásából származnak (I. H. Marshall, *The Gospel of Luke* [NIGTC; Grand Rapids: Eerdmans, 1978] 692), de ez kisebb jelentőségű a másik lehetőséghez képest, vagyis, hogy meg kelljen cáfolnia egyik forrását. Ezért a mínákról szóló példázat beillesztése nem követeli meg a lukácsi sorrend megváltoztatását, annak ellenére, hogy minden valószínűség szerint annak legvalószínűbb oka volt, így máshol kell keresni ahhoz, hogy teljesen megértsük azokat az indítékokat, amelyek egy ilyen elmozdítás mögött álltak. Bár mindenbizonnyal lehetséges a Lukács-evangélium Michael Goulder által felvetett irodalmi fejlődése: (1) az üdvösséget elutasító gazdag, (2) a szegény vak, akit a hite megmentett, (3) a hitetlen gazdag, a hűséges szegény, a bűnbánó gazdag" (*Luke: a New Paradigm* II [JSNTSup 20; Sheffield: Academic Press, 1989] 674), úgy tűnik számomra, hogy mindennek ellenére nem ad elégséges indítékot arra, hogy miért mond ellent egyik forrásának egy olyan helyzetben, amelyben kétségkívül lehetséges lett volna hűségesnek maradnia anélkül, hogy az elbeszélés céljait veszélyeztette volna.

figyelembe vesszük, hogy azok az elemek, amelyek a példázatot Jézus idejébe helyezik, a szöveg összeállításának idején már nem léteztek. Végezetül, ez idáig még senki nem adott kielégítő magyarázatot arra, hogy egy keresztény szerkesztő miért őrizte volna meg az Arkhelaosz-motívumot, arról nem is beszélve, hogy miért illesztette bele a mínákról/talentumokról szóló példázat szerkesztett változatába, különösen mindazon kronológiai és teológiai problémáknak a fényében, amelyeket előidéz. Ehelyett, ha úgy tekintünk a lukácsi szerkezetre, mint a mínákról szóló példázat szerves részére, elhangzásának egy nagyon valószínű helyszínét fedezzük fel, olyat, amely nemcsak történelmileg elfogadható, sőt valószínű, hanem amelynek megvan az az előnye, hogy kielégítő magyarázatot ad a benne szereplő Arkhelaosz-motívumra. Csak akkor, ha pontosan a Lukács evangéliuma által ajánlott szövegkörnyezetben társítjuk az Arkhelaosz-motívumot a történeti Jézussal, tudjuk a példázatot anélkül olvasni, hogy megcáfolnánk mindazt, amit magáról a történeti Jézusról, vagy a korai egyház róla alkotott elképzeléséről tudunk.

4. A mínákról szóló példázat, mint egyetlen összefüggő egység

Jóllehet ez az értelmezés adja az Arkhelaosz-motívum mínákról/talentumokról szóló példázatba való beillesztésének legjobb magyarázatát, mégis felvet egy újabb kérdést. A lukácsi szövegkörnyezet csak a mínákról szóló példázatra alkalmazható, és nem a „trónkövetelővel" kapcsolatos különálló tanításra. Önmagában ennek a tanításnak látszólag nincs célja a lukácsi elbeszélésben. Francis Weinert valószínűleg mindent megtett annak érdekében, hogy kifejtse, miként működhetett a „trónkövetelőről" szóló történet, mint önálló tanítás.[59] De amíg megpróbálja bemutatni azt, hogy miként illeszkedhet ez a tanítás különösen is jól Jézus életébe és szolgálatába, teljesen figyelmen kívül hagyja annak szerepét Lukács 19. fejezetének összefüggésében.[60] Feltételezi, hogy a történet Jézus azon ellenfeleinek figyelmeztetésére szolgált, akik közelgő uralmát még mindig elutasították. Ez azonban nem a Lk 19,11 által felvázolt helyzet, ahol arról értesülünk, hogy Jézus tanítványai buzgón remélik Isten Országának közelgő eljövetelét. Ezért, egyetértve azzal, ahogy Weinert Jézusnak ezt az önálló tanítását értelmezi, le kell szögeznünk, hogy vagy a lukácsi szerkesztő készített egy bevezetőt a tanításhoz, bár az végül elszakadt tőle, vagy pedig egy olyan helyzetbe illesztet-

[59] Lásd fent a 20. lábjegyzetet.

[60] Denaux felveti, hogy a Lk 19,11-el egyidőben adódott hozzá, de állításának alátámasztására nem tudott érveket felhozni azon a tényen kívül, hogy ez is megőrzött olyan elemeket, amelyek állítása szerint összeegyeztethetők a lukácsi stílussal („Parable of King-Judge," 51–52).

te be a tanítást, amely azt nem igényelte, sőt nem is volt rá kifejezetten alkalmas. Nyilvánvalóan ebből egyik sem tűnik valószínűnek. Azonkívül, míg a „trónkövetelőről" szóló tanítás nem illik bele Lukács szövegkörnyezetébe, a talentumokról szóló példázat, amint az Máténál megmaradt, alkalmazható lehet a Lk 19,11 által tárgyalt kérdésekhez, habár az Arkhelaosz-motívum nélkül ezt nincs értelme feltételezni. Ez azonban annak ábrázolására szolgál, hogy annak ellenére, hogy a lukácsi szövegkörnyezet magyarázza legjobban az Arkhelaosszal való kapcsolatot, a mínákról/talentumokról szóló példázattól elválasztva erre mégsem alkalmas. Ez egy nagyon egyedi dinamikát vet fel, mely szerint a lukácsi szöveg őrzi a mínákról/talentumokról szóló példázat eredetihez legközelebb álló helyét, míg maga a példázat a két változat közül a jobban megszerkesztett, legalábbis ha valaki a téma mai kutatói körében megfogalmazott többségi véleményt követi. Ez hasonlóképpen azt jelentené, hogy Máté evangéliuma, bár kivette a példázatot eredeti szövegkörnyezetéből egy másodlagos helyre téve azt, képes volt arra, hogy az eredetihez hűségesebb értelmezést őrizzen meg. Szükségtelen megemlíteni, hogy ez az álláspont nehezen tartható. Éppen ezért lehetséges az, hogy Lukács beszámolója őrzi a példázat eredetihez legközelebb álló változatát, Mátéé pedig a másodlagos? Ha ez kimutatható lenne, további bizonyítékul szolgálna a példázat lukácsi szövegkörnyezete történelmi hitelességének védelmében.

A példázat két változatának jelenlegi elemzése feltételezi, hogy a lukácsi beszámoló a „trónkövetelőről" szóló tanítással ki lett egészítve. Ezt valószínűnek tarthatjuk, mivel általánosan elfogadott vélemény, hogy a hosszabb szöveg gyakran további szerkesztői munkára utal. Ha azonban a példázat eredeti környezete a lukácsi, ennek ellenkezője lenne igaz. Néhány szakember sajnos komolyan elfogadta ezt, mint lehetséges megoldást.[61] Gyakran felmerül annak lehetősége, hogy Lukács lehet az eredetihez közelebb álló, de elhamarkodottan elvetik ezt a lehetőséget, anélkül, hogy alapos vizsgálat alá vennék. A mai meglátás elsősorban azon a tényen alapul, hogy a mátéi beszámoló rövidebb és nem tartalmazza a trónigénylő motívumát. Az az igazság, hogy nehezebb okot találni arra, hogy miért rövidítette a példázatot a mátéi szerkesztő, mint arra, hogy miért adott hozzá egy többletmotívumot a lukácsi szerkesztő. [62] Szintén nehéz megérteni a kapcsolatot a két tanítás – a királyságot kereső főember és a vagyonát (rab)szolgáira bízó gazda – között. Ahelyett, hogy kiegészítenék egymást, úgy tűnik, mintha ellentétben

[61] Amint azt feljebb megjegyeztük, Marie-Joseph Lagrange egyedüliként állítja, hogy a lukácsi beszámoló lehet az eredetihez közelebb álló, bár soha nem magyarázza meg, hogy ez miképp lehetséges (*Luc,* 494–495).

[62] Fitzmyer, *Luke X–XXVI,* 1230.

állnának egymással. És mivel látszólag mindkettő egyedül is megállja a helyét, feltételezhető, hogy Lukácsnál a kettőt mesterségesen kapcsolták össze.[63] De ezek az érvek egészében véve helytelenek. Mint azt már láttuk, sem a követlen szövegkörnyezet, különösen Lk 19,11, sem a *parúzia* késése hangsúlyozásának szükségessége, sem más téma, amelyet a kutatók a szövegben felfedeztek, nem igényli az Arkhelaosz-motívumot.[64] Más szóval, amíg nem szolgáltattak megfelelő magyarázatot arra, hogy miért szűkítette le Máté a lukácsi változatot, az eddig felvetett indokok arra, hogy Lukács miért bővítette volna a mátéi változatot, szintén nem kielégítőek.[65] Ráadásul, ha a két tanítás témája tényleg ellentmondásba kerül egymással, csak fokozza a problémát annak feltételezése, hogy kizárólag Lukács elbeszélése miatt egyesítették őket: már megfigyeltük, hogy a második tanítás hozzáadása nem fért össze az elbeszélés céljaival; ez azt jelenti, hogy még tematikai ellentétet is okozott. Végül, miközben azt próbálják megállapítani, hogyan nézhetett ki a talentumokról/mínákról szóló eredeti példázat, azok a kutatók, akik nem szükségszerűen vannak egy véleményen egyes részleteket illetően, mindannyian egyetértenek abban, hogy Máté és Lukács egyaránt megőrzi a példázat néhány eredeti elemét.[66] Ez csak kiemeli azt, hogy mennyire bizonytalan annak meghatározása, hogy a két beszámoló közül melyik áll közelebb az eredetihez, azt feltételezve, hogy a többség meglátása szinte kizárólag a szöveg hosszáról alkotott feltevésen és a témák feltételezett egyesítésén alapul.

Ha Lukács változata őrizte meg a példázat eredetihez legközelebb álló formát, ez maga után vonja azt is, hogy Máté változata jelentős részeket távolított el belőle, leginkább azokat, amelyek a „trónkövetelő" témájára vonatkoznak. Tulajdonképpen abban az esetben, ha az Arkhelaosz-téma a mínákról szóló példázatban közvetlenül kapcsolódik a helyhez, ahol Jézus elmondta azt, ez feltételezhetően meg is történik, ha a tanítást elmozdítják eredeti környezetéből és áthelyezik, mint Máté esetében. Az Arkhelaosz-motívum történelmi keretbe való beleágyazása nélkül megszűnik egy jellegzetes eseményből vett egyszerű illusztrációnak lenni, és kizárólag allegorikus jelleget ölt, amely által „zavaró motívummá" válik Jézus személyére vonatkozóan. Pontosan ez az, ami Mátét arra ösztönözte, hogy a „trónkövetelőről" szóló tanítást eltávolítsa. Máté evangéliumában a példázatnak ezt a vonását

[63] NOLLAND, *Luke 18–24*, 910; YOUNG, *Parables*, 87.

[64] Lásd fentebb.

[65] Lásd fentebb az 51. lábjegyzetet.

[66] Nem szükséges ezen a helyen ismertetni minden olyan tanulmányt, amely ehhez a témához tartozik, mert a részletek az érvek lényegi elemeit nem befolyásolják. A bizonyítékok legújabb áttekintéséhez, és annak a Q-szövegnek lehetséges rekonstrukciójához, amely Mátétól és Lukácstól is használ elemeket, lásd DENAUX, „Parable of the Talents/Pounds," 429–460.

nem lehetett volna megőrizni anélkül, hogy félreérthető, és így Jézus becsületét tekintve káros ne lenne. Ezért, ha valaki szeretné folytatni annak feldolgozását, hogy mindkét példázat Jézus egyetlen tanításában gyökerezik, úgy gondolom, hogy a Mátéból való eltávolítás érve több értelemmel bír, mint a Lukácsba való hozzáadásé.

Ebben az esetben a két példázat összehasonlítása még egy érdekes részletet vet fel: a közvetlenül a „trónkövetelőre" utaló részletek eltávolításával a példázat lukácsi változata rövidebb és egyszerűbb lesz, mint mátéi megfelelője,[67] így feltételezhető, hogy ez, és nem a mátéi változat őrizheti az eredetihez legközelebb álló változatot. Mindezek alátámasztására elegendő lesz két példa: a lukácsi változatban értesülünk arról, hogy a rabszolgák az úr pénzét csak a főember hazatértéig fektetik, ill. nem fektetik be, ezért a történetben minden megvan ahhoz, hogy a hallgatóság megértse a cselekmény kibontakozását. Máténál a 16–19. versek csak bevezetik azt, amit majd később fejtenek ki, és ezért nem szükségesek a történet helyes megértéséhez. Eltávolíthatók anélkül, hogy az elbeszélésben bármi kárt okoznának. Feltételezhető, hogy a lukácsi szerkesztő volt az, aki ezeket eltávolította, és a 14. verssel helyettesítette őket, arra a követségre történő utalással, amelyet a főember után küldtek, hogy ellenszegüljön neki. Noha ennek lehetősége fennáll, a 14. vers mégis sokkal meghatározóbb lehet a példázatban, mint azok a mátéi versek, melyek helyén az feltehetően áll: azzal az utalással, hogy a főembert alattvalói nem szerették, a harmadik szolga tettei sokkal inkább érthetővé válnak, állításai pedig elfogadhatókká.[68] Mindezek nélkül eltűnődhetünk azon, hogy honnan vette a harmadik szolga gazdájáról alkotott elképzeléseit. Ezért lehetséges, hogy a 14. vers nem csak hogy kapcsolódik a „trónkövetelő" témájához, de a történet gazda/szolga megvilágítását tekintve nélkülözhetetlen. A második példa a hűséges szolgák jutalma Máténál: εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου („Menj be urad örömébe!" – Mt 25,21.23). Ezen állítások egyértelműen spiritualizálják a városok feletti hatalom lukácsi megfelelőjét,[69] és ezek az egyébként földi elrendezést tükröző eredeti példázat egyetlen spiritualizált elemei.[70] Máté beszámolója (30.

[67] Ezért feltételezik azt, hogy a másik tanítás hozzáadásának eredményeképp Lukács lerövidítette példázatát (McGaughy, „Early Christian Expansion," 238). Eredeti példaként arra, hogy miként rövidebb Lukács Máténál, vö. Lk 19,16 és Mt 25,20, ill. Lk 19,26 és Mt 25,29.

[68] Észrevehető, hogy az, ahogyan a szolga előadja esetét, sokkal inkább élethű Lukácsnál, mint Máténál (Nolland, *Luke 18–24*, 915).

[69] Jeremias, *Parables*, 60.

[70] Lagrange helyesen ismerte fel, hogy Máté egy egyébként nem spirituális történetet spiritualizált, és ezt használta fel bizonyítékul arra, hogy levonja a következtetést, miszerint Lukács eredetibb Máténál (*Luc* 490–497). Ez sokkal ésszerűbb, mint feltételezni ennek ellenkezőjét, hogy Lukács eltávolította a példázat eszkatologikus elemeit. (Denaux, „Parable of King-Judge," 55).

vers) tartalmaz még egy spiritualizált elemet, bár azt inkább a melléklethez tartozónak tekintik, mint magához a példázathoz.[71] De ez a melléklet váratlanul ablakot nyithat nekünk azon változások felé, amelyeknek a példázat az Arkhelaosz-motívum eltávolításának eredményeképp nyilvánvalóan alá volt vetve. Lehetséges, hogy amikor a Lk 19,26 erőszakos jelenetét eltávolították, behelyettesítették azt annak egyedülállóan mátéi spiritualizált megfelelőjével (Mt 8,12; 22,13; illetve 13,42.50; 24,51)? Ez viszont a büntetéshez olyan lelki dimenziót adott volna, amely nem állítható párhuzamba a hűséges szolgák jutalmával, így az az egyensúly fenntartása érdekében utólag lett hozzáadva az első két szolgához. Ráadásul ha ő volt az, aki az alattvalókat eltávolította a példázatból, büntetésüket egyúttal a harmadik szolgára ruházta át, feleslegessé téve ezzel a logion második felét (29. vers): mert attól, akinek semmije sincs, nemcsak hogy „még amije van, azt is elveszik" (Mt 25,29: καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ᾽ αὐτοῦ), hanem *őt magát* vetik ki „a külső sötétségre, ahol sírás és fogcsikorgatás lesz" (Mt 25,30: εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων).

Ha ebből az irányból közelítjük meg a talentumokról/mínákról szóló példázatot, nyilvánvaló, hogy Lukács változata összefüggőbb, mint Mátéé, jóllehet nem teljesen mentes a nehézségektől. DENAUX hét problémából álló listát állított össze, amelyekről a kutatók úgy vélik, hogy felmerülhetnek abból adódóan, hogy Lukács beilleszti a „trónkövetelő" témáját.[72] Bár ezek valódi problémák, egyik sem befolyásolja a példázat belső összefüggését. Valójában néhány esetben a lukácsi beszámolóra jellemző állítólagos problémák a mátéi beszámolóra is ugyanúgy érvényesek. Például, úgy vélik, hogy a tíz szolga jelenléte a lukácsi példázat elején kissé furcsán hat annak fényében, hogy a gazdának csak hárman adnak számot. Mindemellett a tíz

[71] HULTGREN, *Parables*, 277, 21. lábjegyzet.

[72] DENAUX, „Parable of King-Judge," 51. Ezek a következők: (1) Lehetetlen, hogy egy jövendőbeli király, aki városok kormányzását akarta adni jutalomként, a szolgáira 10 mínát, egy viszonylag kis összeget bízna. (2) Az elbeszélés szempontjából a 12. és 13. vers között bizonyos feszültség lép fel. Éspedig, miután tudomást szereztünk egy emberről, aki királyságra törekszik, nem látjuk értelmét annak, hogy miért adta szolgáinak a mínákat, és parancsolta meg nekik, hogy gazdálkodjanak vele. (3) A Lk 19,14-ben a πολῖται meglehetősen hirtelen és indokolatlanul jelenik meg. (4) A Mt 25,19 verssel összehasonlítva a Lk 19,15 szerkesztése sokkal bonyolultabb. Az Úr visszatérése és a szolgákkal való elszámolás áll a vers középpontjában. Azt a tényt, hogy már elnyerte a királyságot, alig említi. Mindez azt mutatja, hogy az út céljáról szóló megjegyzés későbbi beillesztés. (5) Meglepő, hogy valójában a tíz szolgából csak hárman adnak számot tevékenységükről. (6) Az első szolga jellemzése Lk 19,24-ben egy különös hagyományra mutat, amelybe a tíz város adományozása és ezért a trónigénylő motívuma még nem volt beillesztve. (7) A Lk 19,25-ben a körülállók megjegyzik, hogy az elsőnek már „tíz mínája van". Ez a megjegyzés azt feltételezi, hogy a városok jutalmáról, mondhatni, elfeledkeztek, és így az talán nem eredeti. Mindenesetre Máté változatában azt olvassuk, hogy „sokat bízok rád", tehát pénzről van szó (Mt 25,21.23).

szolgából álló csoport, akiknek el kellett számolniuk a gazdával, összefügg a körülállók említésével a 24. versben: még legalább hét másik szolga van jelen. Máténál, ahol csak három szolga van jelen, eltűnődhetünk, hogy vajon kinek szól a gazda által többes szám harmadik személyben kiadott parancs (28. vers). A lukácsi elbeszélésben sincs benne a többi hét szolga válasza: azok legjobb esetben is csak az első három változatai lehetnek.

A mátéi beszámolóval nem ez a helyzet: néhány olyan esetben, amikor Lukácstól eltér, a különbségek a történet belső egységének sérülését eredményezik. A Lk 19,13-ban például a szolgák azt az utasítást kapják, hogy kereskedjenek (πραγματεύσασθε) mindazzal, amit rájuk bíztak. Máténál nincs ilyen parancs, és ez azt eredményezi, hogy a harmadik szolgát hűségesnek, nem pedig bűnösnek kellett volna tekinteni![73] Továbbá Lukácsnál a harmadik szolgát még a gazdálkodásra felszólító parancs nélkül is bűnösnek vélték volna. A rabbinikus jog azt tanítja, hogy ha valakire pénzt bíznak, biztonságba helyezésének legbiztosabb módja elásni azt (*M. B. Mes.* 3:10), amint azt Máténál a harmadik szolga meg is tette, ezáltal biztosítva ártatlanságát.[74] Lukácsnál viszont a harmadik szolga cselekedetei valóban önmaga ellen irányultak, mert ellentétesek voltak a főemberről alkotott állítólagos véleményével. Ennek alapján ítéltetik el, nyitva hagyva ezzel a lehetőséget, hogy a főember mégiscsak becsületes és igazságos gazda, amint azt a másik két szolga felé irányuló cselekvései sugallják.[75] Végül Lukácsnál a szolgákra bízott összegek alacsonyak, és megfelelően tükrözik a főember kijelentését a hűséges szolgák felé: ἐν ἐλαχίστῳ πιστὸς ἐγένου a kicsiben hű voltál"; Lk 19,17). Máténál az összegek hihetetlenül magasak, körülbelül ötventől százévnyi munkabérrel érnek fel.[76] Ha ez a helyzet, a gazda kijelentése: ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός („a kevésben hű voltál"; Mt 25,21.23) nem helytálló.[77] Az egyik érv, ami amellett szól,

[73] Richard Rohrbaugh ezt kissé eltúlozta („A Peasant Reading of the Parable of the Talents/pounds: A Text of Terror?" *BTB* 23 [1993] 32–39; lásd még: Evans, „Reconstructing," 421-425). Denaux állítása („Parable of King-Judge," 51) – mivel Lk 19,25 szövegszerkesztése bonyolultabb, mint Mt 25,19-é, ez bizonyítékul szolgál arra, hogy a „trónkövetelő" témáját hozzácsatolták a lukácsi beszámolóhoz. Ez a feltételezés azonban nem állja meg a helyét. A Lk 19,25 nélkülözhetetlen az elbeszélés helyes előrehaladásához. Ezen kívül, a tény, hogy a főember ténylegesen megszerezte a királyságot, nem másodlagos, hanem szorosan hozzátartozik, ha hatalmat kap arra, hogy szolgáinak városok fölötti hatalmat adjon.

[74] Az, hogy a mátéi szerkesztőnek tudomása volt-e erről a tényről, bizonytalan, mivel a harmadik szolgának lehetetlen lett volna 6000 dénárt egy ruhadarabba becsomagolni. Lehetséges, hogy úgy tekintett a hatalmas összeg elásására, mint egy kisebb összeg elrejtésének erőteljesebb megfelelőjére.

[75] Nolland, *Luke 18–24*, 916.

[76] Hultgren, *Parables*, 274–275.

[77] Feltételezhető, hogy Lukácsnál a mennyiségek túlságosan jelentéktelenek ahhoz, hogy egy reális jelenetet elevenítsenek fel (Denaux, „Parable of King-Judge," 51). Véleményem szerint ez csupán a példázat lényegét hangsúlyozza: a hűség megkövetelt még a legkisebb felelősségekben is. De ha ez mégsem így van, a mennyiségek Lukácsnál nem állnak ellentétben a példázat többi részével, nem úgy, mint Máté esetében.

hogy a „trónkövetelő" a lukácsi beszámolóba történt beillesztés, a 24. vers. Úgy tűnik, figyelmen kívül hagyja, hogy az első szolgát, akinek tíz mínája volt, tíz város feletti uralkodással jutalmazták, így annak, hogy még egy mínát kapott, ebben az új helyzetben tulajdonképpen nem sok értelme van.[78] Ez azonban figyelmen kívül hagyja a példázat 26. versben kifejtett üzenetét. Az első szolga nem azért kapja a ráadás mínát, mert szüksége van rá, vagy mert tíz város fölé rendelték. Ami a harmadik szolga mínájával történik, az nem közvetlenül a többi szolga *helyzetéhez* kötődik, hanem a *cselekedeteikhez*. Az első szolgának adják, mert ő volt a leghűségesebb a rábízott mínával, a megállapítás ezért utal vissza inkább arra, hogy neki tíz mínája van, mint a tíz város fölötti uralmára. Valójában bizonyítható, hogy ez az újrafelosztás következetesebb Lukácsnál, mint Máténál. Máténál az első két szolga befektetése ugyanannyi kamatot hozott (100%), így valójában nem volt semmi különbség képességeikben, bár a 15. vers ezt sugallja. Következésképp, az első szolgát nem a rábízott összeggel kapcsolatos nagyszerűbb képességei vagy hűsége miatt jutalmazzák meg, hanem egyszerűen azért, mert ő az elején többet kapott. Lukácsnál azonban a jutalom valóban arányos a szolga hűségével és képességeivel.[79]

5. Összefoglalás

A mínákról szóló példázat felülvizsgálata a következő végeredményre vezet: a példázat nem két független tanítás egybeolvasztása, sem pedig egy új elbeszélő keretbe történt beillesztése. Bármilyen kapcsolatban áll is a talentumokról szóló példázattal, nem annak átdolgozása. Ezt az a tény is alátámasztja, hogy a mátéi beszámolóból kihagyott „trónkövetelő" motívuma, és nem annak lukácsiba történt beillesztése, eredményezi a történet egységének helyenkénti szétesését. A mínákról szóló példázat sokkal inkább egyetlen egység,[80] amely szervesen hozzátartozik ahhoz a történelmi környezethez, amelyben kialakult, egy olyan környezethez, amely csupán Jézus nyilvános működése alatt volt hatályos és Lukács evangéliumában maradt fenn hitelesen. Jóllehet „az eredeti példázat(ok) helyreállítására irányuló túlságos érdeklődés megakadályozta a kutatókat abban, hogy a lukácsi példázatot,

[78] DENAUX, „Parable of King-Judge," 51.

[79] A Lk 19,25-ről több kutató úgy véli, hogy késői szerkesztői betoldás (FITZMYER, *Luke X–XXVI*, 1238), így erre a versre alapozott egyetlen érv sem használható, amely arra irányul, hogy az eredeti lukácsi beszámoló nem tartalmazta a „trónkövetelőt".

[80] Azon kutatók jegyzékét, akik ezt a tényt már elismerték, lásd DENAUX, „Parable of King-Judge," 40, n. 20.

mint összefüggő szövegegységet építsék fel",[81] azokat, akik ezt mégis megtették, azon feltételezésük, hogy Lukács illesztette azt bele elbeszélésébe, megakadályozta abban, hogy meglássák annak történelmi jellegzetességét. Ezért a Lukácsra jellemző sok földrajzi vezérfonalat inkább másodlagosként, és nem elsődlegesként, inkább, mint irodalmit, és nem magához a történeti Jézushoz kapcsolódót értelmezték.[82] Mindezzel együtt mégis az effajta értelmezés adja a leghasználhatóbb magyarázatot az Archelaosz-motívumra.[83]

Lagrange magyarázata így különösen ideillik és emlékeztet minket arra, hogy a példázat azon értelmezése, amelyet itt felvetettem, nem új keletű:[84]

> Lukács bizonyára nem önkényesen alakított át egy példabeszédet, hogy kortársainak magyarázatot adjon a parúzia késlekedésére, ez sem a programjába, sem a módszerébe nem illik bele. Ha pedig egy korábbi forrást tételezünk fel, azzal nem magyarázzuk meg, hogy ez a szép összkép hogyan jött létre… Továbbá a téma nem is a parúzia késlekedése… A cél az, hogy eloszlasson bizonyos illúziókat Isten Országának jellegét illetően.

Az Arkhelaosz-motívumot tartalmazó példázat alkalmazásával Jézus élesen emlékeztet az ember Isten Országával szemben elfoglalt helyzetének komolyságára, nem számít, mikor válik az szemmel láthatóvá: „Jézus, a király-bíró jutalmat vagy büntetést fog adni aszerint, hogy miképp viszonyultunk hozzá. Ez éppúgy vonatkozik tanítványaira, mint ellenségeire."[85]

[81] Denaux, „Parable of King-Judge," 45.

[82] Így Roland Meynet (*L' Évangile selon Luc: analyse rhétorique* [Paris: Cerf, 1988] 2.179) és Denaux („Parable of King-Judge," 56). Ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a lukácsi szerkesztő használta a földrajzi valóságokat, hogy tovább építse elbeszélését.

[83] Azok a következtetések, amelyeket ezek a vizsgálatok a szinoptikus kérdés megértésével kapcsolatban magukban foglalnak, túllépik e tanulmány határait, és egy új értekezést kívánnak meg.

[84] Lagrange, *Luc*, 491.

[85] Denaux, „Parable of King-Judge," 54.